

กฎเทศมัยรัชกาลที่ ๑ : ประสิทธิ ชินการณ  
(จกธ.2322)  
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ย

(ช่วงรัชกาลที่ ๑) ครั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติ ณ กรุงเทพมหานครอมรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๒๕ แล้วได้ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งภายในพระนคร และหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อความเหมาะสม จนถึงปี พ.ศ.๒๓๒๗ ทรงเห็นว่าหัวเมืองฝ่ายใต้ ได้แก่ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองบริวารหลายเมืองไม่เต็มใจถวายความจงรักภักดีตามควรแก่เหตุการณ์จึงโปรดให้ขุนนางใหญ่ (เข้าใจว่าเป็นพระยาธรรมไตรโลก) เชิญสารตราตั้งออกมาแต่งตั้งเจ้าอุปราช (พัฒน์) อันเป็นบุตรเขยเจ้านคร (หนู) ขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราช แต่ให้มีศเพียงเจ้าพระยาตามประเพณีเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ส่วนเจ้านคร (หนู) ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าประเทศราชแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น ทรงโปรดให้ถอดออกเสียจากตำแหน่งพระเจ้านครศรีธรรมราช ให้กลับเข้าไปอยู่กรุงเทพฯ

ฝ่ายพระยาธรรมไตรโลก ซึ่งเลื่อนขึ้นกินตำแหน่งเจ้าพระยาภาวราชนิกุล พร้อมด้วยพระยาพิพิธโกศัย นั้นเมื่อได้จัดการมอบเมืองนครศรีธรรมราชให้แก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช ฯ คนใหม่แล้วก็เดินทางมายังเมืองตะกั่วทุ่ง เพื่อถอดถอนเจ้าพระยาอินทวงศา ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกอีกด้วย

ย

เจ้าพระยาอินทวงศา ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตก และพระยาสุรินทราชาพระยาพิมลขันนั้นเป็นขุนนางผู้ถวายความภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างสูงสุดเช่นเดียวกับพระยาพิชัยดาบหัก โดยเฉพาะเจ้าพระยาอินทวงศานั้นมีตำแหน่งสูงสุดในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงขั้นอัครมหาเสนาบดี การที่จะเปลี่ยนใจกระทัณฑ์หันมาถวายความภักดีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่นั้น ย่อมไม่อาจจะกระทำได้ง่าย ฉะนั้น เมื่อถึงคราวจำเป็นที่จะต้องตัดสินใจระหว่างการยินยอมให้พระยาธรรมไตรโลก ผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ มีอำนาจอาญาสิทธิเด็ดขาด เกาะกุมเอาตัวไป หรือกระทำการต่อสู้เพื่อป้องกันตัวอันเป็นการเสี่ยงต่อการถูก "จับตาย" เจ้าพระยาอินทวงศาจึงเลือกเอาวิธีอย่างอื่นคือกระทำการฉ้อฉลวิบัติกรรมก่อนที่จะถูกจับตาย พระยาสุรินทราชา พระยาพิมลขัน เจ้าเมืองกลางก็ยินยอมฆ่าตัวตายเพื่อมิให้ได้ชื่อว่าเป็น "ข้าสองเจ้าบ่าวสองนาย" และได้ถึงแก่อนิจกรรมลง ณ เมืองกลาง ก่อนหน้าที่พม่าจะเข้าโจมตีเพียงประมาณ ๑ เดือน คงเหลือเพียงท่านผู้หญิงจันกับ เมืองภูเก็จ (เทียน) เจ้าเมืองภูเก็จและครอบครัวญาติที่ยอมโอนอ่อนผ่อนปรนเข้าอยู่ในบังคับบัญชาของพระยาธรรมไตรโลก ผู้สำเร็จราชการเมืองกลางกับทั้งหัวเมืองฝั่งตะวันตกทั้ง ๘ หัวเมืองแต่โดยดี

พระยาธรรมไตรโลก แต่งตั้งให้พระยาทุกราช (ทองพูน) ตำแหน่งกรมการปลัดเมืองกลางแต่ครั้งพระยาสุรินทราชา พระยาพิมลขัน ขึ้นเป็นผู้ว่าราชการเมืองกลาง ปรากฏหลักฐานตามเอกสารจดหมายเหตุเมืองกลาง ฉบับลงวันที่ ๒๗ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๓๒๘ วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง สัพทศ จุลศักราช ๑๑๔๗ ความตอนหนึ่งว่า ดังนี้

"ออกหลวงเพชรภักดีศรีพิไชยสงคราม ยุกรัตน บอคมายังท่านพระยาราชกปิตัน ด้วยท่านพระยาทุกราช ผู้ว่าราชการเมืองกลาง สั่งว่า ด้วยให้นายทองดีหลานท่านคุมเอาสิ่งของท่านพระยาราชกปิตันเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย มีตรารับสั่งตอบออกมาข้อหนึ่งว่า ได้ส่งตัวอย่างพระกระบวร ให้ท่านพระยาราชกปิตันคุมออกไปทำ ณ เมืองเทศ และให้เชิญท่านพระยาราชกปิตันมาฟังตรารับสั่ง ณ วัดนาล่ง หนังสือมา ณ วันอาทิตย์ เดือนสิบสอง แรมสิบเอ็ดค่ำ จุลศักราชพันร้อยสี่สิบเจ็ด ปีมะเส็งสัพทศ"

พระยาราชกปิตัน (กัปตัน ฟรานซิส โลห์) นำกองเรือสินค้าอังกฤษแวะเข้ามาทำการค้าขายที่เมืองกลาง ตั้งแต่พ.ศ.๒๓๑๕ สนธิสนมกับครอบครัวพระยาสุรินทราชา พระยาพิมลขัน และท่านผู้หญิงจันเป็นอย่างดี ครั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองขึ้นกับเมืองกลาง ก็เห็นเป็นการไม่สะดวกที่จะอยู่เมืองกลางต่อไป ประกอบกับมีความขัดแย้งกับพระยาธรรมไตรโลกด้วยเรื่องดินแดนจำนวนหนึ่งร้อยการา ซึ่งรับพระราชทานเป็นทุนสำรองมาจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครั้งแผ่นดินธนบุรี เพื่อจัดหาซื้อปืนจากประเทศยุโรป และภารกิจอันนั้นได้เสร็จสิ้นลงแล้ว แต่พระยาธรรมไตรโลกยังกล่าวหาว่า พระยาราชกปิตัน คงค้างเงินค่าดินแดนจำนวนน้อย กับอีกประการหนึ่ง พระยาราชกปิตันมีพ่อค้าบริวารที่เดินเรือระหว่าง ตะนาวศรี ทวาย มะริด และเมืองกลางอยู่ประจำ ได้เข้าเป็นที่แน่นอนว่า พม่ากำลังสะสมเสบียงและเตรียมกำลังทัพเพื่อที่จะยกมาตีเมืองกลางในเวลาที่ไม่แน่นอนนัก หากพระยาราชกปิตันอยู่เมืองกลาง ก็คงจะถูกท่านผู้หญิงจันขอซื้อให้ช่วยรบ พม่า ซึ่งเป็นการเสี่ยงต่อความพ่ายแพ้มากกว่าชนะ เนื่องจากคาดคะเนว่า เมืองกลางกำลังขัดแย้งกันอยู่กับแม่ทัพจากกรุงเทพฯ คือพระยาธรรมไตรโลก และกองกำลังฝ่ายไทยมีจำนวนน้อย คงไม่อาจเอาชนะพม่าซึ่งยกมาเป็นทัพใหญ่ได้แน่นอน ฉะนั้นพระยาราชกปิตัน จึงรีบทวงหนี้จากเมืองกลาง ซึ่งก็ไม่ได้สมตามที่ใจคิดแต่ไม่ได้หนี้สินคืนอย่างที่ต้องการ พระยาราชกปิตัน ก็รีบเร่งออกกองเรือสินค้าออกจากเมืองกลางไป ก่อนที่กองทัพบม่าจะเข้ามาถึง จดหมายของพระยาราชกปิตันที่ไปคือ บังคลาเทศ หรือเมืองมั่งค่า ตามที่ปรากฏในจดหมายเหตุเมืองกลางสมัยนั้น.

พ.ศ. ๒๓๒๔ เมื่อพม่ายกมาตีได้เมืองตะกั่วป่า เนื่องจากเมืองนี้มีพลเมืองน้อยไม่อาจต้านทานกองทัพได้ เจ้าเมืองจึงอพยพผู้คนหนีศึกละทิ้งเมืองเข้าป่า พม่าก็กวาดต้อนเอาทรัพย์สิน และเป็นใหญ่เข้าเป็นของตน แล้วยกลงมาถึงค่ายปากพระซึ่งเจ้าพระยาภาณุราชนิกุล พระยารธรรมไตรโลก และพระยาพิพิธโกไคย ตั้งกำลังรักษาอยู่ พระยารธรรมไตรโลก ในฐานะผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกบังคับบัญชาเมืองกลาง จึงเกาะเอาตัวท่านผู้หญิงจันจากเมืองกลางไปไว้ที่ค่ายปากพระ ละทิ้งเมืองกลางให้ผู้คนอพยพหนีเข้าป่า

พม่าเข้าใจผิดค่ายปากพระ พระยารธรรมไตรโลก และพระยาพิพิธโกไคย ไม่ได้ต้องหลบหนีไปทางเมืองพังงา ในพงศาวดารเมืองกลางให้ถ้อยคำว่า พระยารธรรมไตรโลกตาย ในสนามรบ แต่ความจริงปรากฏตามเอกสารจดหมายเหตุเมืองกลาง ในปีพ.ศ. ๒๓๓๐ ว่า พระยารธรรมไตรโลกยังมีชีวิตอยู่และถูกลงโทษด้วยคดีฉ้อฉลพระยาราชกปิตันเกี่ยวกับเงินค่าตีบทหนึ่งร้อยภรรยาที่สมเด็จพระเจ้าตากสินพระราชทานแก่พระยาราชกปิตัน ( ศวภ. ๓๓ )

เมื่อค่ายปากพระเสียแก่พม่า และแม่ทัพใหญ่หนีไปทางฝั่งตะวันออก ท่านผู้หญิงจันและบริวารจำต้องถอยกลับมายังเมืองกลางเพื่อตั้งหลักสู้ใหม่

ตามที่ได้เล่าขานกันว่าท่านผู้หญิงจันและทหารเมืองกลางได้สร้างค่ายเป็นพิเศขึ้นต่อสู้กับพม่าเป็นพิเศขึ้นนั้น เมื่อศึกษาข้อเท็จจริงแล้ว เป็นเรื่องที่ไม่อาจเป็นไปได้ เนื่องจากท่านผู้หญิงจันทราบข่าวศึกจากพระยาราชกปิตัน ในเดือนอ้าย ปีมะเส็ง ขณะที่พระยาสุรินทราชาพระยาพิมล ( ชัน ) กำลังป่วยหนักอยู่แล้วก็ถึงแก่อนิจกรรมลง หลังจากนั้นพระยารธรรมไตรโลกก็มาเกาะเอาตัวท่านผู้หญิงจันและบริวารไปยังค่ายปากพระ เมื่อแตกจากค่ายปากพระ ท่านผู้หญิงจันกลับมายังเมืองกลาง พม่าก็ยกกำลังติดตามมาและเข้าโจมตีในเดือน ๒ ( บางแห่งว่าเดือนยี่ข้างแรม ) นั้นเอง ไม่มีเวลาเหลือให้ท่านผู้หญิงจันและทหารเมืองกลางทำการสร้างค่ายได้ทัน ค่ายที่ใช้ในการต่อสู้จึงเป็น โ ป้อมค่ายของเรเนอ แชรบอนโน เจ้าเมืองกลางชาวฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๔ - ๒๒๒๘ สมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่ยังคงเหลือซากให้พออาศัยใช้ต่อสู้พม่าได้เท่านั้น แต่อาศัยสติปัญญาในเชิงยุทธการ เช่น การล่อหลอกให้ข้าศึกเข้าใจผิดคิดว่าฝ่ายเมืองกลาง มีกำลังหนุนมาจากนครศรีธรรมราช และกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นทุกวัน กับการใช้อาวุธปืนที่จัดซื้อไว้เพื่อส่งต่อไปยังกรุงเทพมหานคร แต่ย้อมรมสมุย กับปืนสำหรับรักษาเมืองกลางที่เจ้าเมืองทุกคนเอาใจใส่จัดซื้อไว้นั้น เข้าทำการระดมยิงด้วยยุทธวิธี โ ปูพรมโ ดึงที่เรียกขานกันในสมัยนั้นว่า โ พิรุณสังหารโ ทำให้ข้าศึกล้มตายลงอย่างไม่คาดคิดมาก่อน จนเสียขวัญ และไม่กล้าจู่โจมอีก ในที่สุดก็ต้องล่าถอยไปภายใน ๑ เดือน เป็นชัยชนะด้วยสติปัญญา ซึ่งเป็นความประหลาดใจของผู้คนทั่วไปอย่างยิ่ง เป็นบทเรียนของพม่าที่ได้นำมาแก้แค้นอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ และในครั้งนี้สำคัญที่เมืองกลางต้องเสียหายอย่างยับเยิน จนต้องทิ้งร้างอยู่นานถึง ๑๘ ปี ( จาก พ.ศ. ๒๓๕๒ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๐ )

เสร็จศึกพม่าลงเมื่อวันที่จันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง สัปดาห์ จุลศักราช ๑๑๔๗ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ แล้ว กรมการเมืองกลางก็มีใบบอกเพื่อกราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตามความในพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่าดังนี้

โ ฝ่ายกรมการเมืองกลาง ครั้นทัพพม่าเลิกกลับไปแล้ว ได้ข่าวว่าทัพหลวงสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จพระราชดำเนินออกมาตีทัพพม่าทางบกแตกไปสิ้นแล้ว จึงบอกขอราชการมากราบทูลพระกรุณาณะเมื่อทัพหลวงยังเสด็จอยู่ที่เมืองสงขลาฉบับ ๑ บอกเข้ามากราบทูลพระกรุณา ณ กรุงเทพมหานครฉบับหนึ่ง และขณะที่สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จกลับเข้าถึงพระนครแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชโองการโปรดให้มีตราออกไปยังเมืองกลาง ตั้งกรมการเมืองที่มีความชอบในการสงครามเป็นพระยากลางขึ้นใหม่ แล้วโปรดตั้งจันทร์ภรรยาพระยากลางเก่า ซึ่งออกตอรับพม่านั้นเป็นท้าวเทพสตรี โปรดตั้งมุกนึ่งหญิงนั้นเป็นท้าวศรีสุนทร พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่สตรีทั้ง ๒ คน ตามสมควรแก่ความชอบในการสงครามนั้น แล้วโปรดตั้งให้หลวงสุวรรณคีรีเป็นพระยาสงขลา----โ ( พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร อนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๑๒๗-๑๒๘ )

แต่พระราชพงศาวดาร ฯ มิได้มีรายละเอียดถึงสำเนาสาตราตั้ง และไม่มียาชื่อเจ้าเมืองกลางซึ่งได้รับการแต่งตั้งใหม่นั้น แต่ประการใด

ขุนนรภัยพิจารณ์ ( ไวย ณ กลาง ) ผู้เรียบเรียงประวัติตระกูล ณ กลาง ได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า

โ ---ครั้นถึงปีมะเมีย อัฐศก ศักราช ๑๑๔๘ ( ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๙ ) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้มีท้องตราออกมาเมืองกลางตั้งผู้มีความชอบในการสงครามดังนี้ คือ โปรดเกล้า ฯ ให้นายทองพูนบุตรชายคนที่ ๓ ของจอมทองคำ เป็นพระยากลางว่าราชการเมืองกลางต่อไป---โ ( ขุนนรภัยพิจารณ์ , ประวัติตระกูล ณ กลาง , พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอกพระยาภักดีพิพัฒน์ผล ( เจริญ ณ กลาง ) พ.ศ. ๒๔๙๙ หน้า ๑๗ )

ความข้อนี้สอดคล้องกับพงศาวดารเมืองกลาง ในประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

โ ---ขุนนางเมืองกลางนั้น จอมเก่าอยู่บ้านดอน จอมร้างอยู่บ้านตะเคียน จอมเก่ากับจอมร้างเป็นลูกพ่อเดียวกันคนละมารดา ลูกหลานมะหุมอยู่บ้านดอนได้เป็นพระยากลางเจ็ดทอง---โ ( ประชุมพงศาวดาร , ก้าวหน้า พ.ศ. ๒๕๐๖ เล่ม ๑ หน้า ๔๙๗ )

หนังสือ โ ประวัติตระกูล ณ กลาง โ ของขุนนรภัยพิจารณ์ ( ไวย ณ กลาง ) ยังได้กล่าวเนื้อความต่อไปอีกว่า

โ เมื่อมีชัยชนะแก่ข้าศึกพม่าแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระยากลางว่าราชการเมืองกลางต่อไป

จึงเป็นอันว่าบรรดาข้าราชการในเมืองกลางตั้งแต่เดิมมาเพิ่งจะมีพระยากลาง (ทองพูน) นี้เป็นคนแรกที่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ในกาลครั้งนั้น จึงจัดว่าเมืองกลางได้มีเกียรติยศสูงยิ่งเพื่อขึ้นเสมอหัวเมืองชั้นใน----โอ (ประวัติตระกูล ณ กลาง, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔)

ในตอนต้นได้กล่าวถึงคุณทองพูน บุตรจอมเฒ่า (หรือจอมทองคำ) บ้านดอน ไว่แล้ว ครั้นที่พระยาสุรินทราชาพระยาพิมล (ขัน) มาเป็นเจ้าเมืองกลางเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๙ นั้น คุณทองพูน ได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็นพระยาทุกราช กรมการเมืองกลาง ที่ปลัดเมือง ครั้นพระยาสุรินทราชาพระยาพิมล (ขัน) ถูกถอดถอนออกจากราชการเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พระยาธรรมไตรโลก ผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ ก็ได้แต่งตั้ง พระยาทุกราช (ทองพูน) ขึ้นเป็นผู้ว่าราชการเมือง กลาง ในปี พ.ศ.๒๓๒๗ ครั้นเกิดศึกพม่าขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๘ พระยาทุกราช (ทองพูน) ท่านผู้หญิงจัน และเมืองภูเก็จ (เทียน) ก็ได้ร่วมกันต่อสู้พม่าจนเลิกทัพกลับไป สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทจากใบบอกของกรมการเมืองกลาง ถึงชัยชนะต่อพม่า ซึ่งควรแก่การพระราชทานปูนบำเหน็จแก่ผู้มีความชอบในการสงคราม และโดยเหตุที่ท่านผู้หญิงจัน กับคุณมุกนั้น แม้จะมีความสามารถสูงส่งในการรวบรวมผู้คนและอำนวยความสะดวกด้วยยุทธวิธีที่ล้ำเลิศ จนสามารถขับไล่พม่าให้ถอยกลับไป แต่เนื่องจากสถานการณ์เป็นสตรีเพศ ซึ่งไม่เคยมีในประวัติศาสตร์ชาติไทยว่า ได้รับการยกย่องให้เป็นถึงเจ้าเมือง ก็ต้องให้เป็นไปตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา จึงทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้ได้เป็น โอ ท้าวเทพกระษัตรี ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติยศสูงส่งอันหาได้ยากเช่นกัน ส่วน เมืองภูเก็จ (เทียน) บุตรชายท้าวเทพกระษัตรีนั้น เนื่องจากยังมีอายุน้อยอยู่ และยังมีญาติผู้ใหญ่ คือ พระยาทุกราช (ทองพูน) ผู้ว่าราชการเมืองกลาง เป็นผู้ประกอบความดีในการสงครามเป็นที่ปรากฏอยู่อีกคนหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ เมืองภูเก็จ (เทียน) เลื่อนยศและบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาทุกราช (เทียน) เป็นเจ้าเมืองภูเก็จ ตามเดิม และให้เป็นกรมการเมืองกลางในตำแหน่งปลัดเมืองอีกด้วยแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระยาทุกราช (ทองพูน) ผู้ว่าราชการเมืองกลางระหว่างสงครามพม่า ซึ่งยังไม่มีตราตั้งเป็นทางราชการให้มีตราตั้งขึ้นใหม่โดยให้เจ้าพระยาสุรินทราชา (จัน) เป็นผู้อัญเชิญสารตราตั้งออกมาจากกรุงเทพมหานครมาถึงเมืองกลางเมื่อปี พ.ศ.๒๓๒๙ และทรงแต่งตั้งให้เจ้าพระยาสุรินทราชา (จัน) เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกทั้ง ๘ หัวเมืองในคราวเดียวกันนั้นด้วย

พระยากลาง (ทองพูน) จึงได้เป็นพระยา กลางคนแรกที่ได้รับพระราชทานเจียดทอง และตราตั้งเป็นทางราชการ ซึ่งสันนิษฐานว่า คงจะมีราชทินนาม ว่า โอ พระยานรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิสงคราม นิคมคามบริรักษ์ ฯโอ แต่ไม่อาจจะค้นหาสำเนาตราตั้งได้ ถึงกระนั้นก็พอมีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมยืนยันได้อีกสถานหนึ่งนั่นคือ ราชทินนามนี้ได้เป็นราชทินนามสืบทอดแก่ขุนนางตระกูล ณ กลาง ในโอกาสต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ซึ่งได้มีการแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองกลางขึ้นในบรรดาศักดิ์และราชทินนามว่า โอ พระยานรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิสงคราม นิคมคามบริรักษ์ สยามพิทักษ์ภักดี (หนู)โอ ท่านผู้มีฐานะเป็น โอ เหลนโอ ของพระยานรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิสงคราม ฯ (ทองพูน) สมัย พ.ศ. ๒๓๒๙ (สุนัย ราชภัฏวารักษ์ ๒๕๑๗ : ๑๖๔ และบัญชีเครือญาติต้นตระกูล ณ กลาง, หนังสือประวัติตระกูล ณ กลาง, ขุนนรภัยพิจารณ์ ฯ อ้างแล้วหน้า ๒๖ )

เมืองภูเก็จ (เทียน)  
ผู้ได้รับเลื่อนยศขึ้นเป็นพระยาทุกราชเจ้าเมืองภูเก็จและปลัดเมืองกลางในครั้งนั้นมีความปรารถนาและมีความหวังอันแรงกล้าที่จะได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองกลางปรากฏตามจดหมายที่มีไปถึงพระยาราชกปิตัน ที่เกาะปีนัง ในปีนั้นเอง ความว่า

โอ หนังสือท่านเจ้าเมืองภูเก็จผู้เป็นพญาทุกราช ให้มายังท่านพญาราชกปิตันด้วยท่านพญาราชกปิตันให้กปิตันสินทุกข้าวสารมาจำหน่ายให้แก่เจ้าคุณมารดาบังนั้น คุณของท่านพญาราชอยู่แก่ข้าพเจ้ามากที่สุดมีโดยอยู่แล้ว แล้วข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าของหลวง ณ เมืองสงขลาครั้งนี้ไปโดยขัดสน หามิของซึ่งจะเอาไปถวายเป็นอันมากไม่ ข้าพเจ้าได้แต่เดินอ้อรอบไปถวายสิบหนึ่งกับปิ่นสุดันแปดกระบอก แล้วข้าพเจ้าอดขากราบหลุนด้วยเงินหลวงซึ่งค้างอยู่แก่เจ้าคุณผู้ตาย แลภาชีตีบุก ซึ่งให้เรียกภาราชซึ่งนั้น ก็โปรดให้ซื้อชายเหมือนแต่ก่อน จึงมีรับสั่งว่าแก่ข้าพเจ้าว่า ให้ข้าพเจ้าเป็นพญาทุกราชออกไปก่อนเถิด เข้ามาครั้งหลังจึงจะให้เป็นพญากลาง ออกไปนั้น ในของหลวงวังหน้าเห็นดูข้าพเจ้าเป็นอันมากอยู่ และ ณ เดือนสามข้างแรม ข้าพเจ้ากับเจ้าคุณมารดา จะเข้าไปเฝ้าของหลวง ณ กรุงเพท และจะไปทางเกาะตะลิบอง ให้โตกพญาท่านช่วยเห็นดูจัดเรือใหญ่ให้มารับสักลา จะได้ให้เจ้าคุณมารดาขึ้นไป แล้วตัวข้าพเจ้าจะไปกราบเท้าโตกพญาท่านให้ถึง ณ เกาะปูเหล้าปีนัง ให้โตกพญาท่านช่วยจัดปิ่นแลของจะได้เอาไปถวาย เพราะบุญของโตกพญาท่าน ข้าพเจ้าก็ได้เป็นใหญ่ต่อไป แลหนึ่ง ณ เมืองกลางทุกวันนี้ ข้าพเจ้ากับเจ้าพญากลางก็วิวาทกัน หาปกติกันไม่ แลข้าพเจ้าแต่งให้นายเพชร นายทองแก้ว นายทิดพรม มากกราบเท้าโตกท่านบอกให้รู้ข่าวพลางก่อน ให้โตกพญาท่านช่วยจัดปิ่นน้อยอย่างดี ข้าพเจ้าจะถือยิงเองให้มาด้วยสักบอกหนึ่ง แลถ้าข้าพเจ้าเข้าไปบางเกาะครั้งนี้ เจ้านายโปรดสมความคิดออกมา ถึงมาทว่าโตกท่านจะต้องการตีบุกเมืองกลางมากน้อยเท่าใด ข้าพเจ้าไม่ให้ขัดสน ปรานีบิบัติมา ณ วัน (ลบเลือนอ่านไม่ได้) ปีมะเมีย อัฐศก. (จดหมายเหตุเมืองกลาง ฯ ศวภ. ๒๓)

วันเดือนปีในจดหมายฉบับนี้ลบเลือนด้วยตราตำแหน่งที่ประทับลงบนเลขบอกวันเดือนปีของจดหมายพอตี จึงอ่านไม่ได้ความว่าเป็นวันอะไร เดือนอะไร คงมีแต่ปีมะเมียอัฐศก ซึ่งเป็นจุลศักราช ๑๑๔๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๙ ที่มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองกลางขึ้นใหม่ หลังสงครามพม่า

อนึ่ง ตามวิธีปฏิบัติในการเขียนจดหมายติดต่อกับพ่อค้าอังกฤษที่เมืองปีนังของขุนนางเมืองกลางสมัยนั้น มักจะเขียนในหน้ามรุสมลลินคำ คือหลังฤดูฝนผ่านพ้นไปแล้ว เพื่อจะได้ฝากไปกับนายเรือกำปั่นที่เข้ามาเทียบท่าทำการขนถ่ายสินค้าจากยุโรป และอินเดียลงจำหน่ายที่เมืองกลางแล้วรับเอาสินค้าแร่ตีบุก และของป่า ผลิตภัณฑ์ทางทะเลจากเมืองกลางเป็นการแลกเปลี่ยนกลับออกไป ขุนนางเมืองกลางจึงถือโอกาสนี้เขียนจดหมายฝากไปถึงบุคคลที่รู้จัก หรือพ่อค้าที่เคยติดต่อซื้อขายกันมาก่อนยังเกาะปีนัง เพื่อส่งข่าวคราวหรือสั่งซื้อสินค้าที่ต้องการ ซึ่งจดหมายดังกล่าวนี้มักจะเขียนขึ้นในระยะเวลาที่พร้อมกันหรือใกล้เคียงกันเกือบทุกฉบับ ฉะนั้น วันเดือนปีที่ลบเลือนหายไปในจดหมายฉบับที่อ้างอิงข้างต้น จึงอาจเทียบเคียงค้นหาจากจากจดหมายฉบับอื่น ๆ ที่มีผู้เขียนขึ้นในช่วงเวลานั้นได้บ้าง เช่น จดหมายของท้าวเทพกระษัตรี ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อวันที่ ๒๙ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๙ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมียอัฐศก จุลศักราช ๑๑๔๘ ไปถึงพระยาราชกปิตัน ความบางตอนมีว่า

โอ ---แลอยู่ทุกวันนี้ ณ เมืองกลาง พม่าที่บ้านเมืองเป็นจุฬาลงลอดข้าวปลาอาหารเป็นหนักหนา ตู๋ขายกมาตั้งทำตึกอยู่ ณ ตะป้า ได้ตึกบางเล็กน้อยเอาซื้อข้าวแพงได้เท่าใดซื้อสิ้นเท่านั้น---อนึ่งตู๋ขำจัดได้ตึกสิบภารา เป็นส่วนของเจ้าหีบแปดภารา ส่วนตู๋ขาสองภาราจัดให้มาแก่ท่าน แลเจ้าหีบนั้นได้แต่งให้จีนเจี่ยพี่ชาย แลตู๋ขำได้แต่งนายเข้มจีนเสมียนอิว คุมเอาตึกไปถึงท่านให้ช่วยซื้อข้าวให้ อนึ่งถ้าข้าว ณ เกาะปู้เหล้าปิ้งขัดสน ขอท่านได้ช่วยแต่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปช่วยจัดซื้อข้าว ณ เมืองไชย ถ้าได้ข้าวแลวนั้น ขอให้ท่านช่วยแต่งสลุปกำบ้านเอามาส่งให้ท่าน ณ เดือนสิบเอ็ด เห็นว่าจะได้รอดซื้อเห็นหน้าท่านสืบไป เพราะใบบัญของท่าน และธุระซึ่งว่ามาทั้งนี้แจ้งอยู่แก่ใจบิดนสินสิ้นแล้วทุกประการได้ว่าหนักใจมาเป็นหนักหนา หนังสือมา ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น สิบเอ็ดค่ำ เดือนห้า ปีมะเมียธิศศโก (จดหมายเหตุเมืองกลาง, ศวภ. ๑๗)

จดหมายฉบับนี้ สันนิษฐานว่าคงจะเขียนขึ้นในเวลาเดียวกันกับจดหมายของพระยาพุทธราชเจ้าเมืองภูเก็ต เล่าเรื่องสถานการณ์ทางการเมืองกลางหลังสงครามพม่าว่าอดอยากขัดสนด้วยข้าวสารจะบริโภค และแจ้งแก่พระยาราชกบิตินว่า ท้าวเทพกระษัตรี พร้อมด้วยครอบครัวและบริวาร มิได้อยู่ที่เมืองกลางแล้ว แต่ได้ยกออกมาตั้งทำตึกอยู่ที่ตะป้า คือบ้านสะป้า บริเวณที่เมืองภูเก็ต บุตรชายได้ค้นพบแหล่งแร่ดีบุกขนาดใหญ่ จนได้รับพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นเจ้าเมืองใหม่ขึ้นในชื่อบรรดาศักดิ์ โอ เมืองภูเก็ต ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรี สาเหตุที่ต้องยกออกมาอยู่ ณ บ้านสะป้า ก็เนื่องจากเหตุการณ์ตามจดหมายของ พระยาพุทธราช ที่เขียนขึ้นในเวลาเดียวกันคือ โอ ณ เมืองกลางทุกวันนี้ ข้าพเจ้ากับเจ้าพญากลางก็วิวาทกัน หาปกติกันไม่ --โอ นั้นเอง การทะเลาะวิวาทกันระหว่างเจ้าพญากลาง (ทองพูน) กับพระยาพุทธราช (เทียน) ซึ่งมีศักดิ์และฐานะเป็นลุงกับหลานครั้งนี้ คงไม่มีเรื่องราวอื่นใด นอกจากเรื่องของกรณีที่มีความประสงค์ตรงกันในด้านเจ้าเมืองกลางหลังสงครามพม่า ซึ่งผู้เป็นลุงได้รับแต่งตั้งจากทางราชการไปก่อนแต่หลานเพียงแต่ได้รับคำมั่นสัญญาจากโอ ในของหลวงวังหน้าว่า ให้เป็นพระยาพุทธราชออกไปก่อน เข้ามาครั้งหลังจึงจะให้เป็นพระยากลางออกไป---โอ จึงกลายเป็นศึกสายเลือดเมืองกลางขึ้นอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่เคยเกิดขึ้น ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อสิ้นบุญ โอ จอมร้าง โอ บิดาของท้าวเทพกระษัตรี

ท้าวเทพกระษัตรี - ท้าวศรีสุนทร และ พระยาพุทธราช (เทียน) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองภูเก็ต และควบคุมตำแหน่งกรรมการปลัดเมืองกลางอยู่ด้วย มีความแตกแยกไม่ลงรอยกับพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิสงคราม (ทองพูน) เจ้าเมืองกลาง ขุนกันยกออกมาตั้งหลักทำตึกอยู่ที่บ้านสะป้าในเขตเมืองภูเก็ต ซึ่งเป็นบริเวณที่มีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์ที่สุดในเกาะกลาง ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๒๙ เมื่อขุดหาแร่ดีบุกได้ ก็ส่งขายให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษในสังกัดของพระยาราชกบิติน ซึ่งไปเช่าเกาะปิ้งจากพระยาไทรบุรี ตั้งเมืองขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.๒๓๒๙

แร่ดีบุก เป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้สำคัญแก่เกาะกลางและแก่เมืองไทยมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ยิ่งในสมัยที่กรุงธนบุรี พึ่งพึ่งตัวจากสงครามกู้ชาติ จำต้องเร่งรีบแก้ไขความอดอยากยากแค้นของประชาชน และพัฒนาเมืองด้วยแล้วพูดได้ว่าแร่ดีบุกมีความสำคัญยิ่งกว่าข้าวเปลือกที่เคยช่วยสามัญชนให้ได้เป็นเจ้าเมืองเสียด้วยซ้ำไป ครั้นล่วงถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งก็เป็นช่วงที่เมืองไทยต้องการเงินตราจากต่างประเทศเพื่อทุนบำรุงบ้านเมืองไม่ยิ่งหย่อนกว่าสมัยกรุงธนบุรี แร่ดีบุกก็ยังเป็นที่ต้องการของแผ่นดินอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกัน เหตุนี้ การที่ท้าวเทพกระษัตรีและบุตรชาย ได้ยึดเอาแหล่งผลิตแร่ดีบุกขนาดใหญ่ของเกาะกลางไว้ในอำนาจปกครอง จึงเป็นการได้เปรียบทางปัจจัยที่จะดำเนินการต่อสู้แย่งชิงเอาตำแหน่งเจ้าเมืองกลางมาให้แก่พระยาพุทธราช (เทียน) ตามแผนการที่กำหนดไว้อย่างรอบคอบ

จดหมายเหตุเมืองกลางบางฉบับ และบางตอนที่คัดทอนมาพิมพ์ประกอบไว้ต่อไปนี้จะช่วยอธิบายและยืนยันถึงเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วได้เป็นอย่างดี เช่น

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๓๐ พระยาพุทธราช ได้เขียนจดหมายถึงพระยาราชกบิติน ณ เมืองปิ้งความว่า

โอ หนังสือข้าพเจ้าพระยาพุทธราชผู้เป็นพระยาปลัด ขอบอกมายังใต้ท่านพระยาราชกบิติน ด้วยมีตราทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมา ณ เมืองกลาง ว่ากรรมการเมืองกลางกับพระยาธรรมไตรโลก พระยาภูเจ้าราชกุล ออกมาแตกออกคิดอ่านหักเอาเงินของใต้พระยาท่านไว้ว่าใต้พระยาท่านติดเงินแต่ครั้งพระยาตากเป็นเจ้า นั้นบอกท้องตราซึ่งให้พระยาธรรมไตรโลก เจ้าราชกุลถือมาทำให้โตกพระยาท่านโกรธซึ่ง นั้นทรงพระกรุณาเอาโทษแต่พระยาธรรมไตรโลกเจ้าราชกุลข้าหลวงและกรรมการ ณ เมืองกลางซึ่งได้คิดอ่านพร้อมกันขอเอาเงินโตกพระยาท่านนั้น ล่นเกล้าลั่นกระหม่อมประภาษทรงวิตกคิดถึงจะใคร่ได้พบโตกพระยาท่านปรึกษาปรึกษาราชการบ้านเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมมีตราให้จมีนชำนาญโยชนถือออกมาถึงโตกพระยาท่านแล้ว ให้โตกพระยาท่านคิดอ่านให้ชอบข้อราชการในทางพระไมตรี แลถ้าโตกพระยาท่านคิดอ่านตลอดสะดวกไปได้ให้ชอบในกระแสราชการครั้งนี้ เถิดมาทว่าเมืองกลางจะทำตึกได้มากน้อยประการใดเห็นไม่พ้นเงื้อมมือโตกพระยาท่านเป็นที่ยังแล้ว ข้าพเจ้าผู้เป็นลูกหลานข้างนี้ก็จะได้เป็นที่พึ่งที่ยึดสืบไปแลให้โตกพระยาท่านคิดความดักดวงดูในน้ำใจแต่ที่ขอบ ข้าพเจ้าขอปราณีบิดมา ณ วันอังคาร เดือนยี่ แรมสิบสี่ค่ำ จุลศักราชพันร้อยสี่สิบเก้า ปีมะแม นพศโก (ศวภ.๓๓ )

และจดหมายอีกฉบับหนึ่ง ความว่า

โอ หนังสือท่านพระยาปลัดผู้เป็นเจ้า

พระยากลางบอกมายังท่านโตกพระยาราช ด้วยมีตราออกมาแต่ครั้งนี้ว่า หลวงคลังเข้าไปกราบทูลให้เอาภาษีการละซึ่งเหมือนครั้งก่อน และของหลวงให้มีตราออกมาตามข้าพเจ้าว่ายังจะเอาภาษีแก่ราษฎรการละซึ่งได้ห้อมมิได้ในท้องตราที่มีเนื้อความเป็นหลายประการนั้น ข้าพเจ้าจะบอกขอภาษีเสีย

แล้โศกพระยาราชได้เห็นด้วยจัดของถวายให้มา แลข้าพเจ้าให้ยี่สิบผู้เป็นขุนล่ำมพลอยสลุป กปีตันวิราเสนบรรทุกตึบูกมาลึบหำภารา ให้ท่านช่วยจัดของ ป็นสูตัน ลักธอยบอ กผ้าพรอด้ดหัด ผำขาว ผำลายพรม แลเงินเหรียญ จะได้จ่ายซื้อตึบูกให้แก่อราชกรล็กสามพันสี่พัน แลข้าวสารล็กสิบเกวียน เกลือล็กสองเกวียน ของทั้งนี้ท่านได้เห็นด้วยจัดให้มาจะได้ใช้การชดัสน ข้าพเจ้าจะขอติดหนี้ท่านล็กหำลึบภารา มาถึงเมืองกลางจะใส่ให้ครั้งหนึ่งก่อน แลตึบูกราชกรจะทำขึ้นไปอีกในมรสุมนี้ ข้าพเจ้าจะจัดแ่งแก้ไขให้คงได้ไป ณ เกาะปูเหล้าป็นังทั้งนั้น แลการที่จะรพบำนัน ของหลวงโปรดให้คนมาช่วยรักษาเมืองกลางสองพันแล้ว แลแต่ราชกร ณ เมืองกลางจะให้ขึ้นชุดแต่ต้นมรสุม แลการ ณ เมืองกลางทุกวันนี้ไป ข้าพเจ้าทำอยู่เหมือนหนึ่งเกาะปูเหล้าป็นังของท่านเองเหมือนกัน แลให้ท่านเห็นด้วยให้ยี่สิบผู้เป็นขุนล่ำมกลับมาเมืองกลางโดยเร็ว จะได้เอาของไปให้กับ (อ่านไม่ได้) --หนังสือมา ณ วันอังคาร เดือนสิบ ขึ้นหกค่ำ ปีระกานักษัตร เอกศกโก (ศวก.๓๖)

วันอังคาร เดือนสิบ ปีระกา จุลศักราช ๑๑๕๑ ตรงกับ พ.ศ.๒๓๓๒ เทียบกับสุริยคติแล้ววันอังคาร เดือนสิบ ที่เขียนจดหมายฉบับนี้ จะตรงกับวันขึ้น ๕ ค่ำ ไม่ใช่ ๖ ค่ำ คลาดเคลื่อนไปเพียงหนึ่งวัน ส่วนวัน เดือน และปี จะตรงกับวันที่ ๒๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๓๓๒

จากจดหมายฉบับนี้ จะเห็นความคืบหน้าในการที่พระยาทุกราช (เทียน) เลื่อนจากตำแหน่งพระยาปลัดเมืองกลาง ขึ้นเป็น โ เจ้าพระยากลางโ ในราชทินนามเดิม

ส่วนจดหมายอีกฉบับหนึ่งความว่า

โ หนังสือท่านพระยาเพชรศิรีศรีสงคราม เจ้าพระยากลาง บอกมายังท่านพระยาราชกปีตันผู้เป็นเจ้าเมืองเกาะปูเหล้าป็นัง ด้วยปะลิกบอกริมาณบอกว่า ท่านพระยาราชกปีตันสั่งมาว่า แหกเสกหะลิเหล้าร้ายซึ่งเป็นโจร พันเกาะปูเหล้าป็นังมาเข้า ณ ปากน้ำเมืองไทร แลเห็นว่าพระยาไทรเป็นใจคิดอ่านเข้าด้วยกันกับแขกเหล้าร้ายจะคิดอ่านตีแห่งใดยังมี แลอย่าให้ข้าพเจ้าไวใจแก่ราชการ ให้ตระเตรียมอยู่นั้น เป็นพระคุณของท่านซึ่งบอกมาให้รู้ตัวนั้นเป็นหนักหนาอยู่แล้ว แลข้าพเจ้าให้จัดแ่งตั้งค่ายปากน้ำ ให้ผู้คนลงไปประจำรักษาค่ายปากน้ำอยู่ทุกแห่งอาวทุ่ง เถึงมาทว่าพระยาไทรจะพาแขกเสกหะลิมาตี ณ เมืองกลางนั้น จะได้กลัวเกรงแก่แขกเหล้านี้หามีได้ มาหว่ามั้นจะยกมามากล็กเท่าใด ก็จะต้องสู้จนสิ้นชีวิตจะได้กลัวเกรงหามีได้ อย่าให้ท่าน พระยาราชก่าดิงแก่น้ำจิตเลย

อนึ่ง ถ้าก่าป็นเรือบรรทุกปืนคาบศิลา ป็นบอเรียน มาจำหน่ายแก่เมืองกลาง ข้าพเจ้าจะจัดตึบูกให้ตามราคามีให้ชดัสน อนึ่ง ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครั้งหนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่แก่คนทั้งแปดหัวเมือง แลให้ข้าพเจ้าคิดอ่านรักษาบานเมืองอย่าให้เสียแก่ข้าศึกศัตรูสิ่งใดได้ แลข้าพเจ้าชดัสนด้วยดินผะสิดำแลป็นซึ่งจะรักษาบานเมือง แลถ้าสลุปก่าป็นบันทุกปืนและดินผะสิดำเข้ามาเล็กน้อยเท่าใด ให้ท่านพระยาราชช่วยคิดอ่านว่ากล่าวให้นายก่าป็นเข้ามาค้าขาย ณ เมืองกลาง ข้าพเจ้าจะจัดตึบูกซื้อปืนและดินนั้นไว้รักษาบานเมืองต่อไป แลข้าพเจ้าจัดได้ลูกแดงเงิน แลไก่ให้มาแก่ท่าน ลูกแดงเงิน ๕๐ ลูก ไก่ ๑๐๐ ตัว ให้มาแก่ท่านเป็นกับข้าวไปพลางก่อน หนังสือมา ณ วันอังคาร เดือนยี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอโทศกโก (ศวก.๓๗)

จดหมายฉบับนี้ตรงกับวันที่ ๑๔ เดือนมกราคม พ.ศ.๒๓๓๓ สรุปใจความได้ว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระยาทุกราช เลื่อนขึ้นเป็นพระยาเพชรศิรีศรี (พิไชย) สงคราม (รามคำแหง) ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตก ๘ หัวเมือง แทนเจ้าพระยาสุรินทราชา (จัน) ซึ่งทรงพระราชดำริจะขอให้เข้าไปอยู่กรุงเทพมหานคร เพื่อโปรดให้เป็นอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ แต่เจ้าพระยาสุรินทราชายังกราบทูลปฏิเสธอยู่ เพราะเห็นว่าอยู่บ้านนอกสบายกว่าอยู่ในกรุง

นามเต็มของพระยาเพชรศิรี ฯ นั้น คือ พระยาเพชรศิรีพิไชยสงคราม รามคำแหง แต่เห็นที่อาลักษณ์จะเขียนตกไปบางคำ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับจดหมายฉบับอื่นแล้วจะพบว่าผิดไปคือ จดหมายฉบับลงวันที่ ๕ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๓๓๕ ความว่า

โ หนังสือท่านพระยาเพชรศิรีศรีพิไชยสงคราม รามคำแหง ท่านพระยากลาง มายังท่านโตะพระยาราชกปีตัน เจ้าเมือง ณ เกาะปูเหล้าป็นัง ด้วยมีตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมา ให้ดูข้ายกทัพไปตีเมืองมฤท แลบัดนี้ดูข้าให้ขุนชำนาญ นายหมื่นมาถึงท่านจะขอให้ช่วยของซึ่งชดัสนจะเอาไปเป็นเสบียงทัพให้ท่านให้มาแก่ก่าป็นให้ทัน ณ เดือน ๑๒ ข้างแรม อนึ่งขุนชำนาญชดัสนจะขอปันเอาสินค้ำภารานหนึ่งสองภากัตี ให้ท่านให้แล้วให้มีหนังสือมาจะเจียดเอาค่ามาให้ หนังสือมา ณ วันจันทร์ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชวด จัตวาศกโก (ศวก.๔๗)

พ.ศ.๒๓๓๕ ทรงพระราชดำริการศึกเมืองทวายมะริด ซึ่งถูกพม่าเข้ายึดครองเป็นการละเมิดอธิปไตยของไทยซึ่งมีอยู่เหนือเมืองทั้งสองนี้ จึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จนำกองทัพเรือลงมาเตรียมกำลังอยู่ที่ช่องสิงขร ประจวบคีรีขันธ์ และโปรดให้เกณฑ์กองทัพหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งปวงเป็นกองทัพเรือยกกำลังไปสมทบกองทัพเรือของสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ ณ ช่องสิงขรนั้นด้วย พระยาเพชรศิรีศรีพิไชยสงคราม รามคำแหง พระยากลาง จึงได้ตระเตรียมเสบียงอาหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ แล้วเคลื่อนกำลังทัพเรือจากเมืองกลางไปสู่ช่องสิงขรตามพระราชโองการในโอกาสนั้นตามหลักฐานเอกสารจดหมายเหตุที่นำมาอ้างอิงไว้ข้างต้นนี้

ผลการสงครามกับพม่าในครั้งนั้น ปรากฏตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

โ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งยกออกไปต่อเรือรบที่สิงขร เร่งต่อทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเรือแล้วเสร็จ โปรดให้พระยาจำแสนยกการ พระยาไกรโกษา ซึ่งไปเกณฑ์กองทัพแล้ว ตามเสด็จมากับพระยาพิไชยบรินทรา พระยาแก้วเกรพ นายทัพนายกอง คุมเรือออกไปเมืองทวาย ส่งกองทัพแล้ว เสด็จกลับมาประทับอยู่แขวงเมืองชุมพร ครั้นกองทัพยกไปถึงเมืองมะริดได้ข่าวว่า เมืองมะริดกลับใจเป็นกบฏ กองทัพจึงยกเข้าตีเมืองมะริด

ปืนป้อมและปืนหน้าเมืองระดมยิงหนาแน่นนักเข้าเมืองหาได้ไม่ ก็แจวเรือเข้าหาเกาะหน้าเมืองมะริด เกาะหน้าเมืองนั้นมีเขาอยู่ พระยาเสนาหาญรทำพิณพาทย์อยู่ในเรือ เมื่อข้ามจะไปเข้าเกาะนั้นเป็นพม่ายิงถูกวงษ์องฯ กระจายไปถูกคนตีฆ้องเจ็บแต่หาตายไม่ พระยาไกรโกษา พระยาพิไชยบุรินทร์รา พระยาจำแสนยาร พระยาแก้วเกรพ และนายทัพนายกองไปถึงเกาะเข้าพ้อมกัน เอาปืนใหญ่ขึ้นบนเขาช่วยกันยิงระดมเข้าไปในเมืองมะริด พม่าทนลูกปืนมิได้ ขุดหลุมทำสนามเพลาะเอากระดานบังตัวกันลูกปืน ปืนที่เมืองมะริดก็ซาลงยั้งแต่จะแตก--โอ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์, เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้าบุนนาถ), กรมศิลปากรอนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์, พ.ศ.๒๕๐๕ หน้า ๑๙๙-๒๐๐)

ความในพระราชพงศาวดารฯ ยังมีต่อไปอีกมาก สรุปผลการสงครามว่า ทัพเรือของสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล มิได้พ่ายแพ้แก่พม่าเมืองมะริด หากกำลังจะยึดเมืองมะริดได้อยู่แล้ว แต่บังเอิญทัพบกซึ่งเป็นทัพหน้า ในบังคับบัญชาของเจ้าพระยามหาเสนา(ปลื) ไปเสียที่แกพม่า ถึงกับต้องเสียตัวแม่ทัพ คือ เจ้าพระยามหาเสนาในสนามรบ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โอ ทรงพระราชดำริว่าจะทำการต่อไปไม่ตลอด จึงโปรดให้ถอยกองทัพทั้งปวงลงมาแม่น้ำน้อย----แล้วโปรดให้นายฉิมหมาดเล็กเป็นเชื้อขาวชุมพร ถือตรารีบไปเฝ้าสมเด็จพระอนุชาธิราช สถานมงคล ฉบับ ๑ นายฉิมได้ตราแล้วรีบไปขึ้นที่เมืองเพชรบุรี เติมน้ำไปเฝ้าที่เมืองกระกราบทูลราชการเมืองทวายตามท้องตรา สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ เสียพระทัยนัก รับสั่งว่ากระจะสำเร็จอยู่แล้วกลับไม่สำเร็จไปได้ จึงสั่งให้ขึ้นไปบอกนายทัพนายกองให้ล่าทัพจากเมืองมะริด พอกองทัพพม่ายกลงมาถึงเมืองมะริด กองทัพไทยจัดการจะล่าทัพเรือ พม่าก็เข้าตีกองทัพไทย ได้รับกัน กองทัพไทยต่อเรือรบครั้งนั้นมีตะกูดทั้งหน้าทั้งท้าย ล่าถอยเรือเอาท้ายลงมายังเป็นหน้าเรือรบพม่าแข็งแรงพม่าก็ยิง ต่างคนต่างยิงกัน ถึงฝั่งจึงทิ้งเรือเสียขึ้นบก พม่าก็ขึ้นบกติดตามกองทัพไทย พระยาจำแสนยาร (ทุเรียน) รับพม่าแข็งแรง พม่าหาอาจล่งเกินเข้ามาได้ไม่ นายทัพนายกองก็ไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย เสียแต่เรือรบและปืนบาเตรียมสำหรับเรือ---โอ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ คลังวัฒนา ๒๕๐๕ หน้า ๒๐๒- ๒๐๓)

พระยาเพชรศรีพิไชยสงคราม รามคำแหง (เทียน) จึงได้กลับมายังเมืองกลางดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองกลาง และผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกทั้ง ๘ สืบต่อมา

ส่วนเจ้าพระยาสุรินทราชา (จัน) นั้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้มีตราให้หาเข้าไปกรุงเทพฯ ว่าจะให้เป็นที่อัครมหาเสนาบดี แทนที่เจ้าพระยากลาโหมเจ้าพระยามหาเสนา (ปลื) ซึ่งถึงแก่อสัญกรรมในการศึกเมืองทวาย-มะริด พ.ศ. ๒๓๓๖ เจ้าพระยาสุรินทราชาเข้าไปถึงกรุงเทพฯ แล้วพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์โปรดพระราชทานเสื้อผ้าจะเอาไว้ให้อยู่ ณ กรุงเทพฯ เจ้าพระยาสุรินทราชาคิดเห็นว่าอยู่บ้านนอกได้ความสุขมาก จึงอ้อนวอนเจ้าคุณพลเทพบิดาเจ้าพระยาบดินทรเดชา ขอให้กราบทูลพระกรุณาคิดจะไม่อยู่กรุงเทพฯ ว่าด้วยชรา เป็นเสนาบดีขึ้น เจ้าชีวิตเสด็จพระราชดำเนินไปถึงไหนก็ต้องตามไปถึงนั้น ก็มีความลำบาก จึงทำเรื่องขอร้องกราบทูลพระกรุณาว่า จะขอออกมาอยู่เมืองนอกตามเดิม จะจัดแจงทางรับส่งพระราชทรัพย์เมืองพังงา เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง จะขึ้นขึ้นไปเขาศกก็กันดาร เชี่ยวแก่งเป็นหลายแห่ง พระราชทรัพย์ก็สูญหายเป็นอันตรายเสียหลายครั้งมาแล้ว เห็นว่าทางบกระยะป่าเดินมาช้าแต่สองคืนไม่สู้กันดาร ถึงพนมล่องตลอดลงไปถึงพุนพินตลอดออกไปถึงพุมเรียง ที่รับส่งพระราชทรัพย์ไม่สู้กันดาร ขอพระราชทานช้างเกณฑ์บรรทุกทุกเมืองนคร ๑๐ ช้าง เมืองไชยา ๑๐ ช้าง รวมช้าง ๒๐ ช้าง ให้หลวงพิทักษ์คชกรรมเป็นนายกองคุมช้างคอยรับส่งพระราชทรัพย์ พระราชทานช้างและที่ปากพนมปากกลาว ได้มาตามเรื่องขอร้องเจ้าพระยาสุรินทราชาให้กราบทูลพระกรุณา มีแจ้งอยู่ในท้องตราพระคชสีห์นั้นแล้ว----โอ (ประชุมพงศาวดารฯ สำนักพิมพ์กาวหน้า พ.ศ.๒๕๐๖ เล่มที่ ๑ หน้า ๕๐๑-๕๐๒)

เจ้าพระยาสุรินทราชา (จัน) ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๕๐ มีบุตรชายสืบสกุลที่เมืองกลางชื่อเริก (หรือฤกษ์) สมรสกับคุณหม่อมบุตรีของพระยาเพชรศรีพิไชยสงครามรามคำแหง (เทียน) ต่อมาหลังศึกพม่า พ.ศ.๒๓๕๒ แล้ว คุณฤกษ์ผู้นี้ได้เป็นเจ้าเมือง กลางชาวกลางเรียกขานกันว่า พระยาถลางฤกษ์ (สุนัย ราชภัณฑารักษ์, ภูเก็ต พ.ศ.๒๕๑๗ หน้า ๑๖๑)

พระยาเพชรศรีพิไชยสงครามรามคำแหง เจ้าเมืองกลาง ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองต่อเนื่องกันนานร่วม ๒๐ ปี เป็นระยะเวลาที่ปลอดภัยสงครามจากพม่า บ้านเมืองร่มเย็น ราษฎรพลเมืองจึงมีเวลาตั้งหน้าตั้งตาประกอบการอาชีพขุดหาแร่และถลุงดีบุกขายแก่พ่อค้าชาวอังกฤษ แลกเปลี่ยนสินค้าและเงินเหรียญเข้าสู่บ้านเมืองได้โดยสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง สมบูรณ์อยู่ในแบบพอเพียงเรื่อยมา

ครั้นถึงปี พ.ศ.๒๓๕๒ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคต เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๑๗๑

ย  
ย  
ย ย